

Ρετ... 1 N. 131 (192)

ΠΕΡΙ
ΤΟΥ ΑΓΙΟΥ ΑΡΣΕΝΙΟΥ
ΜΗΤΡΟΠΟΛΙΤΟΥ ΚΕΡΚΥΡΑΣ
(876—953)

ΔΙΑΤΡΙΒΗ ΑΝΑΓΝΩΣΘΕΙΣΑ

ΕΝ ΤΩ: ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ ΦΙΛΟΛΟΓΙΚΩ: ΣΥΛΛΟΓΩ:

« ΠΑΡΝΑΣΣΩ: »

ΤΟΝ ΟΚΤΩΒΡΙΟΝ ΤΟΥ ΕΤΟΥΣ 1871

Ἰστ.

ΣΠΥΡΙΔΩΝΟΣ Κ. ΠΑΠΑΓΕΩΡΓΙΟΥ.

ΕΝ ΚΕΡΚΥΡΑ:

ΤΥΠΟΓΡΑΦΕΙΟΝ «ΑΘΗΝΑ»

ΑΡΣΕΝΙΟΥ ΚΑΟΥ

1872.

ΠΕΡΙ
ΤΟΥ ΑΓΙΟΥ ΑΡΣΕΝΙΟΥ
ΜΗΤΡΟΠΟΛΙΤΟΥ ΚΕΡΚΥΡΑΣ
(876—953)

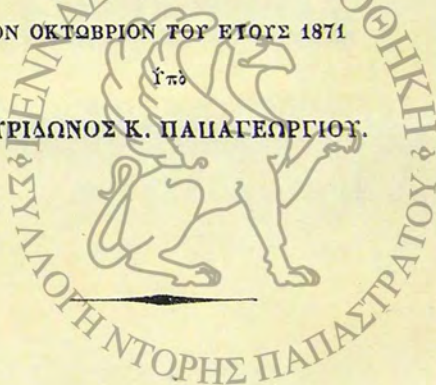
ΔΙΑΤΡΙΒΗ ΑΝΑΓΝΩΣΘΕΙΣΑ

ΕΝ ΤΩ: ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ ΦΙΛΟΛΟΓΙΚΩ: ΣΤΑΛΩΓΩ:

« ΠΑΡΝΑΣΣΩ: »

ΤΟΝ ΟΚΤΩΒΡΙΟΝ ΤΟΥ ΕΤΟΥΣ 1871

ΣΠΥΡΙΔΩΝΟΣ Κ. ΠΑΠΑΓΕΩΡΓΙΟΥ.

ΕΝ ΚΕΡΚΥΡΑ:

ΤΥΠΟΓΡΑΦΕΙΟΝ « ΑΘΗΝΑ »

ΑΡΣΕΝΙΟΥ ΚΑΟΥ

1872.

ΤΗΓ

ΜΑΚΑΡΙΑ Γ ΨΥΧΗ Γ

ΔΟΞΑΝΑΣΙΟΥ

ΤΟΥ ΑΘΙΑΙΜΟΥ ΜΗΤΡΟΠΟΛΙΤΟΥ

ΚΕΡΚΥΡΑΣ.

ΠΕΡΙ
ΤΟΥ ΑΓΙΟΥ ΑΡΣΕΝΙΟΥ
ΜΗΤΡΟΠΟΛΙΤΟΥ ΚΕΡΚΥΡΑΣ
(876—953)

Διατριβή ἀναγνωσθεῖσα
ἐν τῷ ἐν Ἀθήναις Φιλολογικῷ Συλλόγῳ
«ΠΑΡΝΑΣΣΩΙ»

Τὸν Ὀκτώβριον τοῦ ἔτους 1871.

ὑπὸ

ΣΠΥΡΙΔΩΝΟΣ Κ. ΠΑΠΑΓΕΩΡΓΙΟΥ.

Τὸ παραλαμβάνειν ἐκ τῆς ἱστορίας καὶ ἀναθεωρεῖν τὰς πράξεις τῶν ἐκάστοτε καὶ ἐκασταχοῦ διαπρεψάντων ἀνδρῶν, οὐδὲν ἄλλο, λέγει ὁ σοφὸς Πλούταρχος, »ἢ συμβιώσει καὶ συνδιδαιτήσει ἔοικεν, ὅταν ὡσπερ ἐπι-»ξενούμενον ἕκαστον ἐν μέρει διὰ τῆς ἱστορίας ἀπο-»δεχόμενοι καὶ παραλαμβάνοντες ἀναθεωρῶμεν ὅσος »ἔην οἶός τε» (1). Καὶ ὁπόσης μὲν τέρψεως πρόξενος γίνεται ἢ περὶ τὴν ἱστορίαν διατριβή, πᾶς, ὁ καὶ ἄκρω δακτύλῳ αὐτῆς ἀψάμενος ὁμολογεῖ· ἐτέρωθεν ὅμως πρέπει νὰ κατανοήσωμεν ὅτι οὐ μόνον ἢ πρὸς στιγμὴν προσγινομένη τέρψις, ἀλλὰ καὶ ἡ ὠφέλεια πρέπει νὰ ἦναι ὁ σκοπὸς τῆς τοῦ παρελθόντος θεωρίας, ἢ ἄλλως εἰπεῖν, ὀφείλομεν νὰ ἐγκύπτωμεν εἰς τὴν μελέτην τῆς ἱστορίας τοῦ βίου τῶν παρελθουσῶν γενεῶν καὶ τῆς προηγουμένης ὑπάρξεως τῆς ἀνθρωπότητος σκοποῦντες ἵνα ἐκ ταύτης πορίζωμεθα ἀρχὰς καὶ κανόνας πρὸς ἐφαρμογὴν ἐν τῷ ἡμετέρῳ βίῳ, τὰς μὲν ἀγα-

(1) Πλούταρχ. ἐν βίῳ Τιμολ. προοίμ.

θὰς πράξεις καὶ τὴν ἀρετὴν καθόλου πειρώμενοι ἢ ἀπομιμηθῶμεν καὶ ἐφαρμόσωμεν, εἴτι δὲ φαῦλον ἢ ἀγεννὲς ἢ κακὴς ἐκκρούοντες καὶ μετ' ἀποστροφῆς διωθοῦντες. Τὰς πολλὰς καὶ διαφόρους φάσεις τοῦ βίου τῆς ἀνθρωπότητος ἀλλαγῶν ὁ αὐτὸς Πλούταρχος παραβάλλει πρὸς θεάματα, ὧν ἡ θεὰ, λέγει, οὐδόλως ὠφελεῖ τοὺς θεωμένους ἐὰν μὴ προσγίνηται αὐτοῖς «ζῆλος μιμητικὸς πρὸς ταῦτα καὶ ἀνάδοσις κινουσα» προθυμίαν πρὸς ἐξομοίωσιν.»

Καὶ τῆς μὲν πολιτικῆς ἱστορίας οὐδὲ σελὶς ὑπάρχει μὴ παρέχουσα παραδείγματα βίων ἐναρέτων ὄντως ἀξιομίμητα, ἡ δὲ ἡμετέρα ἀγία τοῦ Χριστοῦ Ἐκκλησία οὐδέποτε ἐπαύσατο ἔχουσα ἐν τοῖς κόλποις αὐτῆς ἀνδρας πανευκλειεῖς ἐν παντὶ τόπῳ καὶ χρόνῳ ἀπὸ τῆς συστάσεως αὐτῆς μέχρι τῶν καθ' ἡμᾶς χρόνων, ὧν ὁ βίος κινεῖ, ἢ τοῦλάχιστον πρέπει νὰ κινῆ τὴν προθυμίαν, εἰς ἐξομοίωσιν, μάλιστα τῶν ὑπὸ τῆς θείας Προνοίας κληθέντων ἵνα ποιμάνωσι τὰ λογικὰ ποίμνια τῆς Ἐκκλησίας. Τῶντι, παραλείποντες τοὺς Χρυσόμους, Βασιλείους, Ἀμβροσίους καὶ τὴν λοιπὴν τῶν θεοφιλῶν ἀνδρῶν χορείαν τῆς πρώτης καὶ ἀρχαιοτέρας περιόδου τῆς Ἐκκλησίας, ὧν ἡ σοφία καὶ ἡ ἀρετὴ εἰς τὰ ὑπολειπόμενα αὐτῶν συγγράμματα καταφαίνεται, ἔχομεν καὶ κατὰ τὴν δευτέραν καὶ νεωτέραν αὐτῆς περίοδον πολλοὺς μεγίστους καὶ θεοφιλεῖς ἀνδρας αὐτὴν διακοσμήσαντας· ὥστε δύναται αὕτη πάντοτε εἴτι δὲ καὶ νῦν, καὶ μετὰ παρήρησίας μάλιστα ἢ ἀναφωνῆ μετὰ τοῦ Ἰερωνύμου, «discant... qui putant Ecclesiam nullos philosophos et eloquentes, nullos habuisse doctores, quanti et quales viri eam fundaverint, extruxerint, adornaverint» (1).

Εἰς τούτων, καὶ σχεδὸν ἐφάμιλλοις τῶν μεγάλων

(1) De scriptor. ecclesiast. in proem.

καὶ τὰ πρῶτα φερόντων ἱεραρχῶν καὶ πατέρων τῆς Ἐκκλησίας, ὑπῆρξε καὶ ὁ Κερκύρας Μητροπολίτης Ἀρσένιος, οὗ τὸν βίον κατὰ τὸ ἐνὸν προτιθέμεθα σήμερον ἐνταῦθα νὰ σκιαγραφῶμεν καὶ τὰ τοῦτον ἀφορῶντα, ἄγνωστα εἰς τοὺς πλείστους, νὰ ἐκθέσωμεν.

Ὁ Ἀρσένιος, λαμπρὸς τῆς Βηθανίας γόνος, ἤκμασε περὶ τὰ τέλη τοῦ Θ'. μέχρι τῶν μέσων τοῦ Ι'. αἰῶνος ἐπὶ τῶν ἡμερῶν Βασιλείου τοῦ Μακεδόνα, Λέοντος τοῦ Σοφοῦ καὶ Κωνσταντίνου τοῦ Πορφυρογεννήτου τῶν αὐτοκρατόρων τοῦ Βυζαντίου (1), γεννηθεὶς ἐν ἔτει 876, (2) ἐκ πατρὸς μὲν ἀπὸ τῆς Ἱερουσαλήμ ὀρμωμένου, ἐκ μητρὸς δὲ ἀπὸ τῆς ἰδίας αὐτοῦ πατρίδος Βηθανίας. Οὐδὲν ἄλλο γινώσκωμεν περὶ τε τῆς οἰκογενείας καὶ τῶν γονέων αὐτοῦ· δὲν νομίζομεν δὲ περιττὸν νὰ σημειώσωμεν ἐνταῦθα ὅτι ὁ ἡμέτερος πολυτίτωρ Ἀ. Μουστοξύδης ἀναφέρει, ὅτι ἐν τινι ἀνεκδότῳ πονήματι τοῦ ἐξωμότου τῆς Ἀνατολικῆς Ἐκκλησίας Νικολάου Κομνηνοῦ Παπαδοπούλου ὁ Ἀρσένιος λέγεται «Arsenius Corcyrensis Archiepiscopus ὁ Λωπινᾶς» (3). Ἡ λέξις ὁμοῦς Λωπινᾶς οὐδὲν σημαίνει ἐν Κερκύρα κατὰ τὸν ΙΖ'. καὶ ΙΗ'. αἰῶνα ἤκμαζεν οἰκογένειά τις Λουπινᾶ προσαγορευομένη, ἀλλ' οὐδεμία βεβαίως σχέσις δύναται νὰ ὑφίσταται μεταξὺ οἰκογενείας ἐσχάτως ἐξαφανισθείσης καὶ ἀνδρὸς γεννηθέντος τὸν ἑννατον αἰῶνα, καὶ τῆς μὲν ἐν Κερκύρα, τοῦ δὲ ἐν Βηθανίᾳ· ἡ προσωνομία λοιπὸν αὕτη εἶναι ἐσφαλμένη, ἄγνωστον πόθεν προελθοῦσα.

(1) Ἀκολουθία τοῦ ἐν Ἁγίοις πατρὸς ἡμῶν Ἀρσενίου Ἀρχιεπισκόπου Κερκύρας Ἐνετίας, 1670.— Α. Μουστοξύδου, Delle cose Corcyresi. Corfù 1848 βιβλ. Ζ'. κεφ. ζ'. §. 7. σελ. 409.— Marmora, Historia di Corfù. Venezia 1672. βιβλ. Δ'. σελ. 186,

(2) Κατὰ τὸν Μαρμαρᾶν ἐνθ. ἀνωτ.

(3) Μουστοξ. αὐτόθ. Annotazioni. Σελ. 687.

+ 867 - 889. Βασίλειος Ἰωαννιδῶν.
889 911. Λεων Σοφός.
911 912. Αἰλιανδρῶν (αὐτὸς τὸν Λεωνίαν)
912 959. Κωνσταντῖνος Πορφυρογεννῆτης τῶν Μακεδόνων.

+ 867-952.

Τριετή ἤδη γενόμενον ἀφιέρωσαν τὸν Ἀρσένιον οἱ γονεῖς αὐτοῦ εἰς τὴν τῆς Ἐκκλησίας ὑπηρεσίαν, εὐγνωμονοῦντες τῷ Θεῷ, ὡς λέγει ἡ ἀρχαία αὐτοῦ βιογραφία, ὅστις ἔλυσε τὴν στείρωσιν αὐτῶν, «καὶ »τῆς εὐχῆς αὐτῶν ἐπακούσας ἄξιον ὄντως τῆς αἰτήσεως τὸν καρπὸν αὐτοῖς ἐδωρήσατο,» παρέδωκαν δὲ αὐτὸν εἰς τὸν προεστῶτα μονῆς τινὸς τῆς Βηθανίας, ἵνα μέχρι μὲν τοῦ δωδεκάτου τῆς ἡλικίας αὐτοῦ ἔτους μένη παρ' αὐτῷ δόκιμος, δωδεκαέτης δὲ γενόμενος ἀσπασθῆ καὶ αὐτὸς τὸν μοναστικὸν βίον, τοῦθ' ὕπερ καὶ ἐγένετο. Ὁμοίως δὲ καὶ αὐτοὶ τὸ μοναχικὸν ἐνδυσθέντες σχῆμα καὶ ἐν ἀσκήσει βιώσαντες ἐκεῖσε ἀπεβίωσαν. Ἡ τοῦ μονήρου καὶ ἀταράχου βίου ἐξάσκησις συνέτεινεν εἰς τὸ νὰ ἐπιδοθῆ ὁ Ἀρσένιος εἰς τὴν μελέτην τῶν τῆς Ἐκκλησίας πατέρων καὶ τῶν λοιπῶν τῆς ἀρχαιότητος θύραθεν συγγραφέων, ἐξ ἧς πολλὰ χῶς κατὰ τε τὸν νοῦν καὶ τὴν καρδίαν ἀνεπτύσσετο, καθόσον μάλιστα μέχρι τῆς ἐποχῆς ταύτης τὰ μοναστήρια ἐχρησίμευον καὶ εἰς σχολεῖα ἀνατροφῆς, ὡς διαπρέποντα ἐν τῇ περὶ θρησκευτικῆς καὶ ἠθικῆς παιδείσεως φροντίδι. Ἐρωτι ὅμως θερμῶ τελειοτέρας μαθήσεως ἐκκαίόμενος καὶ ἔφηβος ἤδη ὢν, μεταβαίνει εἰς Σελεύκειαν, ἐν ἧ, ἐκ τῶν ὀλίγων τῆς Ἀνατολῆς φυτωρίων τῶν μουσῶν οὔση τότε, ἐδίδασκον πολλοὶ λόγιοι καὶ πεπαιδευμένοι ἄνδρες, ὧν ἀκροσάμενος ἐπὶ τινα χρόνον ὁ Ἀρσένιος ἀρκοῦντως ἐξεπαιδεύθη ἐνταῦθα καὶ τὸ τῆς ἱερωσύνης ἀξίωμα ἐδέξατο βιασαμένου αὐτὸν τοῦ Σελευκείας Μητροπολήτου, ἰδόντος τὰς ἀρετὰς καὶ τὰ ἔξοχα προτερήματα αὐτοῦ, καὶ προορῶντος τὸ ἐνδοξον αὐτοῦ ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ μέλλον.

Κατὰ τοὺς χρόνους τούτους τῶν μέσων αἰώνων οἱ τοῦ Χριστοῦ ἀληθινοὶ προσκυνηταὶ οὐκ ἀρκοῦμενοι ἐν πνεύματι καὶ ἀληθείᾳ μόνον νὰ προσκυνῶσιν αὐτὸν πανταχοῦ παρόντα, ἀκολουθοῦντες ἀρχαίον ἔθος ἀπὸ

Κωνσταντίνου τοῦ Μεγάλου ἐπικρατήσαν, οὐδὲ ἀποδειλιῶντες διὰ τε τὸν φόβον τῶν Σαρράκηνων, τὰ δεινὰ τῶν τότε καιρῶν καὶ τῶν βαρβάρων τὰς ἐπιδρομὰς καὶ καταστροφὰς, πανταχόθεν γῆς ἐφοίτων ἄθροοι εἰς τὴν ἀγίαν γῆν τῆς Παλαιστίνης εἰς προσκύνησιν τῶν ἰχνῶν τοῦ Ἰησοῦ εὐέλπιδες καὶ πλήρεις γενναιότητος· τοῦτο καὶ ὁ εἰκονομάχος Θεόφιλος ἐπιμαρτύρεται, λέγων· «Πάντων ποθούντων προστρέχειν πρὸς τὴν πόλιν, — ὅπου πάναγνοι τοῦ Θεοῦ λόγου πόδες, — ἔστησαν εἰς σύστασιν τῆς οἰκουμένης κτλ.» (1). Τοιοῦτω ἱερῷ ζήλῳ ἐπιειγόμενος καὶ ὁ Ἀρσένιος ἀναχωρήσας ἐκ Σελευκείας διευθύνετο εἰς Ἱερσόλυμα· καθ' ὁδὸν ὅμως συναντήσας πειρατικὴν πλοῖον συνελήφθη αἰχμάλωτος ὑπὸ Ἀγαρηνῶν ἀλλὰ θαυμασίως διὰ τῆς εὐφραδοῦς καὶ θείας αὐτοῦ διδασκαλίας καὶ τῶν πατρικῶν παραινέσεων καὶ συμβουλῶν ἔσχυσε νὰ μαλάξῃ τοὺς ἀμειλίκτους ἐκείνους πειρατὰς καὶ νὰ πείσῃ αὐτοὺς νὰ τὸν ἀπολύσωσι. Μετὰ τὴν ἀπὸ τῶν βαρβάρων δὲ ἀπαλλαγὴν ἐλθὼν εἰς Ἱερσόλυμα καὶ προσκυνήσας τὸν πανάγιον Τάφον καὶ πάντα τὰ πλήρη ἱερῶν ἀναμνήσεων ἴχνη τοῦ θεανθρώπου, ἐπισκεφθεὶς δὲ καὶ τοὺς πατρώους αὐτοῦ τόπους, τῶν γονέων αὐτοῦ ἀποβιωσάντων ἤδη, ἀπελθὼν ἐκεῖθεν μετέβη εἰς τὴν πρωτεύουσαν Κωνσταντινούπολιν. Ἐκεῖ εὐμενῶς δεξιούται παρὰ τοῦ δσίου Τρύφωνος· ὅτε δὲ οὗτος μετὰ ταῦτα ἐγένετο Πατριάρχης, ἰδὼν τὴν ἀξίαν τοῦ Ἀρσενίου ἐνεπιστεύθη αὐτῷ τὴν τῶν Ἐκκλησιῶν φροντίδα (2). Διὰ δόλου δὲ παραιτηθέντος

(1) Κωνσταν. τοῦ Μ. Οἰκονόμου. Σιωνίτης Προσκυνητής. σελ. 100.—Ζωναρᾶ Χρονικά. βιβλ. ΙΕ'. κεφ. κζ'. σελ. 118. ἐκδ. Βεντ.

(2) Ἀγνοοῦμεν πόθεν ἐξάγει ὁ Μαρμαρᾶς (Histor. di Corfu. βιβλ. Δ'.) καὶ ὁ τοῦτον ἀντιγράφας S.te Sauvcur (Voyage Historique etc. dans les Iles Ioniennes. Vol. 1. o cap. XLIV, ἐν τέλει) ὅτι αὕτη ἡ τῶν Ἐκκλησιῶν φροντίς, ὅπως λέγει ὁ ἐν τῇ φυλλάδι βίος τοῦ ἀγ. Ἀρσενίου, εἶναι ἡ ἐν τινι μοναστηρίῳ καθηγουμένης.

τοῦ Πατριάρχου Τρύφωνος, ἐκνόμως διαδέχεται τοῦτον ὁ μῶλις δέκα καὶ ἕξ ἐτῶν ἔχων ἡλικίαν υἱὸς τοῦ βασιλέως Ῥωμανοῦ Θεοφύλακτος κατὰ Φεβρουάριον τοῦ ἔτους 933. Οὗτος χηρευσάσης τότε ἐπισκόπου τῆς Ἐκκλησίας τῆς νήσου Κερκύρας, οὐδένα ἄλλον παρὰ τὸν πρεσβύτερον Ἀρσένιον ἔκρινεν ἄξιον καὶ κατὰλληλον διάδοχον, εὐρῶν αὐτὸν εἰς μέγα ὕψος ἀρετῆς καὶ σοφίας ἀνελθόντα· διὸ προχειρίσας αὐτὸν ἐπίσκοπον παρέδωκεν αὐτῷ τοὺς τῆς Ἐκκλησίας τῆς Κερκύρας οἶκας. (1)

Ἡ Ἐκκλησία αὕτη συστηθεῖσα ὑπὸ τῶν εἰς αὐτὴν ἐλθόντων καὶ πρώτων τὸν Χριστιανισμὸν κηρυζάντων ἀποστόλων Ἰάσωνος καὶ Σωσιπάτρου, πάντοτε ἔτυχε ποιμένων ἀξίων τοῦ ἱεροῦ αὐτῶν βαθμοῦ· μετὰ μεγίστης λοιπὸν χαρᾶς ἐδέχθησαν τὸν νέον αὐτῶν ποιμένα οἱ κάτοικοι τῆς νήσου· τὰς δὲ χρηστὰς αὐτῶν ἐλπίδας δὲν διέψευσεν ὁ Ἀρσένιος. Πρῶτον ἔργον ποιμαντορικὸν αὐτοῦ ὑπῆρξε νὰ θέσῃ οἶονεὶ φραγμὸν τινὰ εἰς τὴν τάξιν τοῦ ἱεροῦ κλήρου, εἰς ἣν ὡς χεῖμαρρος συνέρρον πάντες οἱ τοῦ ἱεραῖοθαι ἀιάξιοι, ἔττερημένοι τῆς ἀρετῆς καὶ τῆς παιδείας τῶν δύο τούτων τοῦ καλοῦ ποιμένος ἀσφαλῶν γνωρισμάτων· κατὰ γενικὸν καὶ ἀπαρέγκλιτον λοιπὸν κανόνα οὐδένα ἀνάξιον, εἴτε διὰ τὴν ἀμάθειαν εἴτε διὰ τὸν πονηρὸν καὶ σκανδαλώδη αὐτοῦ βίον, οὐδέποτε ἐχειροτόνει. Ἄμεσος συνέπεια τούτου ἦτο προφανῶς ἢ ἐπὶ τῆς ἐποχῆς τοῦ Ἀρσενίου ἀνύψωσις τοῦ κλήρου τῆς Κερκύρας εἰς τὴν ἐμπρέπουσαν τῷ θεοσυστάτῳ αὐτοῦ βαθμῷ ὑψηλὴν περιωπὴν. Τὸ τῆς ποιμαντορίας δὲ στάδιον διήνυσεν ὁ Ἀρσένιος ὡς ὀλίγοι ποιμένες, ἀναδειχθεὶς πατὴρ τῶν ὄρφανῶν, τῶν χηρῶν προστάτης, ἀρωγὸς τῶν ἐν ἀνάγκαις, καὶ παραμυθία τῶν καταπονουμένων· κεκτημέ-

(1) Ὡστε ὁ ἱερός Ἀρσένιος δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ ἐχειροτονηθῇ Ἐπίσκοπος Κερκυρας πρὸ τοῦ ἔτους 933.

νος δὲ τὰς πολλὰς ταύτας ἀρετὰς, διεκρίνετο ἐπὶ τῇ εὐρείᾳ μαθήσει καὶ τῇ μέτρῃ θυσίας ἀγάπῃ τοῦ ποιμνίου τοῦ· συμβάντα δὲ τινὰ γνωστὰ τοῦ βίου αὐτοῦ ἀποδεικνύουσι τρανῶς ὅτι κατὰ γράμμα ἐφῆρμοσε τὸ τοῦ ἀρχιεπίσκοπου λόγιον, «ὁ ποιμὴν ὁ καλὸς τὴν ψυχὴν αὐτοῦ τίθησιν ὑπὲρ τῶν προβάτων.»

Κατ' ἐκείνην τὴν ἐποχὴν Σλαῦοι πειραταὶ δρῶντες τὴν ἀπέναντι τῆς νήσου χώραν τῆς Ἡπείρου παρεσκευάζοντο ἵνα ἐπέλθωσι καὶ κατὰ τῆς Κερκύρας· ὁ δὲ μακάριος Ἀρσένιος τοῦτο μαθὼν δὲν ἐδίστασε νὰ μεταβῆ ἀμέσως πρὸς αὐτούς, σκοπῶν ἵνα διὰ τῶν παραινέσεων παρεμποδίσῃ εἰρηνικῶς τὴν ἐχθρικὴν αὐτῶν ὁρμὴν· ἀλλ' οἱ βάρβαροι ληστρικῶς αὐτὸν κρατήσαντες ὥρμησαν διὰ μονοξύλων εἰς τὴν θάλασσαν. Τοῦτο μαθόντες οἱ Κερκυραῖοι καὶ αὐτοὶ ἐκπλεύσαντες συνήντησαν κατὰ πρόσωπον τὸν ἐχθρὸν, θαρρήσαντες δὲ εἰς τὰς εὐχὰς τοῦ ποιμένου αὐτῶν ἐπετέθησαν κατὰ τῶν βαρβάρων, καὶ τούτους κατατροπώσαντες τινὰς μὲν ἐφόνευσαν τινὰς δὲ κατεβύθισαν εἰς τὴν θάλασσαν, τοὺς δὲ ἀπολειφθέντας καταδιώξαντες μέχρι τῶν λεγομένων Τετρανησίων κατέσρεψαν ὀλοτελῶς ἐλευθέρωσαντες οὕτω καὶ τὸν γενναῖον αὐτῶν ποιμένα. Οὕτως ἡγάπα ὁ ἱερός Ἀρσένιος τὰ πνευματικὰ αὐτοῦ τέκνα· κατωτέρω δὲ θέλομεν ἶδει ὅτι τὸ εὐγενὲς τοῦτο αἶσθημα ὑπῆρξε καὶ ἡ ἀφορμὴ τοῦ θανάτου αὐτοῦ.

Ὁ Ἀρσένιος εἶναι ὁ πρῶτος τῶν ἐπισκόπων Κερκύρας ὅστις ἀπαντᾶται φέρων τὸν τίτλον τοῦ Μητροπολίτου (1)· ἀλλ' εἶναι ἄρα γε καὶ ὁ πρῶτος διὰ τοῦ

(1) Τοῦτο βεβαίως ἐννοεῖ καὶ ὁ Φεβρῆριος λέγων ἐν τῷ Catalogus Sanctorum ὅτι ὁ Ἀρσένιος ὑπῆρξεν ὁ πρῶτος ἐπίσκοπος Κερκύρας· διότι ἄλλως δὲν δυνάμεθα νὰ ὑποθέσωμεν ὅτι ἦγναι ἐκ τῶν προγενεστέρων τοῦλάχιστον τὸν Ἀπελλόδωρον, Φίλιππον καὶ ἄλλους ἐπισκόπους Κερκύρας, παρόντας ἐν ταῖς Οἰκίαις. Συνόδοις Α' ἡ, Δ' ἡ καὶ Ζ' ἡ.

τίτλου τούτου τιμηθείς; Ἡ ἀπορία αὕτη φέρουσα σπουδαιότητα τινὰ ὡς πρὸς τὴν ἱστορίαν τῆς Κερκύρας δεῖται νομίζομεν ἐπιλύσεως. Ἐν τῷ καταλόγῳ τῷ κοινῷ, ἐπιγραφομένῳ «Διατύπωσις τοῦ βασιλέως Λέοντος τοῦ Σοφοῦ ὅπως ἔχουσι τάξεω; οἱ θρόνοι τῶν Ἐκκλησιῶν τῶν ὑποκειμένων τῷ πατριάρχῃ Κωνσταντινουπόλεως» (1), ἡ Κέρκυρα κατατάσσεται μεταξύ τῶν Μητροπόλεων κατέχουσα τὴν ἑβδομηκοστὴν τετάρτην σειρᾶν. Ἡ Διατύπωσις αὕτη, ἀποδιδομένη εἰς τὸν Λέοντα, ἀνήκει μᾶλλον, κατὰ τὴν ὀρθὴν παρατήρησιν τῶν ἐκδοτῶν καὶ σχολιαστῶν αὐτῆς Γ. Α. Ράλλη καὶ Μ. Ποτλῆ, ὡς ἐκ τοῦ περιεχομένου αὐτῆς καταφαίνεται, εἰς τὴν ΙΑ'. ἑκατονταετηρίδα, διότι περιέχει πολλὰς μεταγενεστέρας προσθήκας καὶ μεταλλαγὰς τῶν θρόνων, ἀπὸ Λέοντος τοῦ Σοφοῦ μέχρις τῆς ΙΑ'. ἑκατονταετηρίδος γενομένης (2) ἀναγκαιῶς λοιπὸν συμπεραίνομεν ἐντεῦθεν ὅτι ἡ Κέρκυρα προήχθη ἀπὸ Ἀρχιεπισκοπῆς εἰς Μητρόπολιν κατὰ τὸ χρονικὸν τοῦτο διάστημα ἀπὸ Λέοντος τοῦ Σοφοῦ μέχρι τῆς ἐποχῆς τοῦ Ἀρσενίου (886—953). Ἐπειδὴ δὲ κατὰ τὸ διάστημα τοῦτο πρὸ τοῦ Ἀρσενίου οὐδεὶς ἄλλος ἀπαντᾷ μητροπολίτης Κερκύρας νομίζομεν ἂν οὐχὶ βέβαιον τοῦλάχιστον ὅμως λίαν πιθανὸν ὅτι ὁ Ἀρσένιος εἶναι ὁ πρῶτος Ἐπίσκοπος Κερκύρας, τιμηθείς διὰ τοῦ μητροπολιτικοῦ τίτλου ὑπὸ Κωνσταντίνου τοῦ Πορφυρογεννήτου, ὅστις ἠθέλησε τοιοῦτοτρόπως νὰ ἀνταμείψῃ τὰς ἀρετὰς καὶ τὰ ἔξοχα αὐτοῦ προτερήματα. Σημειωτέον ὅμως καὶ τοῦτο, ὅτι ἐκ τῶν ἀρχαιοτέρων μόνος ὁ μεταξὺ τῆς ΙΑ'. καὶ ΙΒ'. ἑκατονταετηρίδος ἀκμάσας μαθητῆς τοῦ Νεκτα-

(1) Ὁρα Σύνταγμα τῶν θείων καὶ ἱερῶν Κανόνων κ τ.λ. ὑπὸ Γ. Α. Ράλλη καὶ Μ. Ποτλῆ. Ἀθήνησιν, 1853. Τόμ. Ε'. σελ. 474—486.

(2) Ὁρα τὰ Προλεγόμενα ἐν σελ. 14'. τῶν ἀνωτ. συγγρ.

ρίου Ἰωάννης Γράσσο; καλεῖ βῆτῳ τὸν Ἀρσένιον Μητροπολίτην, ὡς κατωτέρω θέλομεν εἶδῃ, ἐν δὲ ταῖς σωζομέναις τοῦ Ἀρσενίου ὁμιλίαις οὗτος ἐπιγράφεται Ἀρχιεπίσκοπος· προσέτι δὲ καὶ ὁ ἐν τῇ Φυλλάδι βίος αὐτοῦ οὐδὲ ἀναφέρει περὶ τοιαύτης ἀπονομῆς τοῦ μητροπολιτικοῦ τίτλου εἰς αὐτόν. Ἀνάγκη ὅμως ἐνταῦθα ἐν ὀλίγοις νὰ ἐκθέσωμεν ὁποῖαν ἱεραρχικὴν δικαιοδοσίαν ἐκέκτητο προηγουμένως ὡς ἀρχιεπίσκοπος καὶ ὁποῖαν μετὰ ταῦτα ὡς μητροπολίτης.

Τῆς Βυζαντινῆς αὐτοκρατορίας διαιρεθείσης ὑπὸ Κωνσταντίνου τοῦ Μεγάλου εἰς τέσσαρας Νομαρχίας, τούτων δὲ ὑποδιαιρεθεισῶν εἰς διοικήσεις καὶ ἐπαρχίας, μία τῶν πέντε ἐπαρχιῶν αἰτίνες ἀπετέλουν τὴν διοίκησιν τῆς ἀνατολικῆς Ἰλλυρίας ἦτο καὶ ἡ ἐπαρχία τῆς ἀρχαίας Ἠπείρου. ἥς μέρος ἀπετέλει διοικητικῶς καὶ ἡ νῆσος Κέρκυρα. Τὴν αὐτὴν δὲ τάξιν διαιρέσεως ἠκολούθησε καὶ τὸ ἐκκλησιαστικὸν πολίτευμα. Μητρόπολις τῆς Ἠπείρου ἦτο τότε ἡ Νικόπολις (τανῦν Πρέβεζα) εἰς τὸν μητροπολίτην τῆς ὁποίας ὑπήγετο ὁ Κερκύρας Ἐπίσκοπος· Ἐξάρχος δὲ ἐπὶ τῆς ἐκκλησίας τῆς ἀρχαίας Ἠπείρου καὶ ἐπὶ τῶν ἄλλων τεσσάρων ἐπαρχιῶν τῆς διοικήσεως ἦτο ὁ ἀρχιεπίσκοπος Θεσσαλονίκης, Πρωτευούσης τῆς ἀνατολικῆς Ἰλλυρίας, ὅστις ἀπέκτησεν ἂν οὐχὶ ὄνομα πατριάρχου δικαιοῦματα ὅμως τοιοῦτου. Αὗται δὲ αἱ Ἐκκλησίαι τῆς ἀνατολικῆς Ἰλλυρίας ἀνήκουσαι εἰς τὴν ῥωμαϊκὴν διοίκησιν ἐτέλουν ἀνέκαθεν ὑπὸ τὸν θρόνον τοῦ Πάπα τῆς πρεσβυτέρας Ῥώμης· ἐπὶ δὲ τῶν ἀρειανῶν ἐρίδων, ὅτε ἡ Ῥώμη, εἰς τὴν ὁποῖαν εἶχε καταφύγη ὁ μέγας Ἀθανάσιος, ἐθεωρεῖτο ὡς ἡ ἐστία τῆς ὀρθοδόξου μερίδος, διότι ἡ ἀνατολὴ ἐκυμαίνετο καὶ συνεταράσσετο ὑπὸ τῶν αἱρέσεων, ὁ μετὰ τῆς Ῥώμης σύνδεσμος τῶν Ἐκκλησιῶν τούτων ἐγένετο ἔτι στενώτερος, διότι πᾶσαι ἔκλινον ὑπὲρ τῆς Ῥώμης. Ἐννοεῖται ὅτι ἡ ἐξάρτησις αὕτη ἀπὸ τοῦ

Πάπα τῆς πρεσβυτέρας Ῥώμης ἦτο ἀπλῶς μόνον ἐξωτερικὴ καὶ διοικητικὴ, ὑπὸ τὴν ἔποψιν δηλ. τοῦ ἐξωτερικοῦ πολιτεύματος τῆς Ἐκκλησίας. (1) Ταύτην δὲ τὴν ἐξάρτησιν ἔφερον εὐκολώτερον οἱ ἀρχιεπίσκοποι Θεσσαλονίκης, προτιμῶντες τὴν ἀπὸ τῆς ἀπομεμακρυσμένης Ῥώμης παρὰ τὴν ἀπὸ τῆς πλησιοχώρου Κωνσταντινουπόλεως. Ἐπειδὴ δὲ μετὰ ταῦτα ἔνθεν μὲν ἔνεκα τῆς ἐπιδρομῆς τῶν βαρβάρων καὶ «διὰ τὸ ὑπὸ τῶν ἐθνῶν κατέχεσθαι τὸν πάπαν τῆς πρεσβυτέρας Ῥώμης» ἢ μετὰ ταύτης συγκοινωνία κατέστη δύσκολος, ἔνθεν δὲ ἢ ῥηθείσα ἐξάρτησις ἐσκανδαλίζετινας τῶν ἐπισκόπων τῆς Ἰλλυρίας οἵτινες ἔβλεπον τὴν κυριαρχικὴν τάσιν τῆς Ῥώμης, Λέων δ' Ἰσαυρος δ' εἰκονομάχος αὐτοκράτωρ κατὰ τὸν Ἡ. αἰῶνα διὰ Β. Δ. ἤνωσε τὰς Ἐκκλησίας τῆς Ἰλλυρίας μετὰ τῆς Κωνσταντινουπόλεως (2). Ἡ Ἀρχιεπισκοπὴ Κερκύρας ἐξηκολούθει διατελοῦσα ὑπὸ τὸν θρόνον τῆς Νικοπόλεως· προβιβασθεῖσα δὲ εἰς τὸ τιμητικὸν ἀξίωμα τῆς Μητροπόλεως ἔπαυσε πλέον τοῦ νὰ ὑπάγῃται εἰς τὸν μητροπολίτην Νικοπόλεως, ἀπέβη δὲ ἀνεξάρτητος ἀπὸ παντὸς μητροπολίτου ἐξαρτωμένη ἀπ' εὐθείας ἀπὸ τοῦ οἰκουμενικοῦ Πατριάρχου. Σημειώτεον ὅμως ὅτι ὁ νέος μητροπολιτικὸς τίτλος ἐπὶ ψιλῶ ὀνόματι μόνον ἀπενεμήθη, οὐδεμίαν δὲ ἐξουσίαν παρέιχε εἰς τὸν μητροπολίτην Κερκύρας ἐπὶ ἄλλων μιμικροτέρων Ἐκκλησιῶν, διότι πράγματι, ὡς ἐκ τῆς ῥηθείσεως διατυπώσεως καταφαίνεται, (3) οὐδεμία τοιαύτη ὑπήγετο μετὰ ταῦτα εἰς τὴν ἱεραρχικὴν αὐτοῦ

(1) Ἰννοκεντίου τοῦ Α'. Ἐπιστολ. ιγ'. πρὸς Ροῦφον ἐπίσκ. Θεσ. σαλονικ.—Παρέλ. Ν. Δοξαπατρῆ, παρὰ Α. Ἀλλατίφ, De utriusque Ecclesiae Or. et Oc. perpet. consens. βιβλ. Α'. κεφ. ι'. § 2. καὶ Α'. θ'. 4.—καὶ τῆς ἐν Σαρδικῇ Συνδ.καν. Ε'.

(2) Ὁρα Σύνταγμ. τῶν Ἱ. Κανόνων κ. λ. ἐν σελ. 494 καὶ 488.

(3) Ἐνθ. ἀνωτ. σελ. 485.

δικαιοδοσίαν. Καὶ ταῦτα μὲν περὶ τοῦ ἀξιώματος τῆς Μητροπόλεως Κερκύρας.

Ἔτερον δὲ συμβάν ἐκ τοῦ βίου τοῦ ἱεροῦ Ἀρσενίου, τὸ ὁποῖον ὑπῆρξεν καὶ ἡ ἀφορμὴ τοῦ θανάτου αὐτοῦ, δεικνύει καὶ πάλιν ὁπόσον ἐμερίμνα ὑπὲρ τοῦ ἐμπιστευθέντος αὐτῷ λαοῦ. Αἰσχροκερδῆς τις καὶ φιλοχρήματος Ἐπαρχος ἐν Κερκύρα μὴ δυνηθεὶς διὰ παντοίων θεμιτῶν καὶ ἀθεμίτων μέσων νὰ ὠφεληθῇ ἀπὸ λογάδων τινῶν Κερκυραίων, χαλκεύει καταχθόνιον συκοφαντίαν κατ' αὐτῶν ἐνώπιον τοῦ αὐτοκράτορος Κωνσταντίνου τοῦ Πορφυρογεννήτου ὅτι δῆθεν οὗτοι προδίδοντες τὰ συμφέροντα τοῦ κράτους ἐγείρουσι γάσεις ἐν τῇ νήσῳ· τοῦθ' ὅπερ μαθὼν ὁ αὐτοκράτωρ πλήρης ὀργῆς κελεύει ἵνα οἱ Κερκυραῖοι οὗτοι μεταδάντες εἰς τὴν πρωτεύουσάν δώσωσι δίκας τῆς προδοσίας αὐτῶν. Οὗτοι δὲ, εἰς τοιοῦτον κίνδυνον περιελθόντες, καταφεύγουσιν εἰς τὸν πνευματικὸν αὐτῶν πατέρα ἐπικαλούμενοι τὴν πρὸς τὸν αὐτοκράτορα ὑπὲρ αὐτῶν μεσιτείαν, ὅστις εὐαγγελικῶς τὴν ζῶην αὐτοῦ ὑπὲρ ἐκείνων θέμενος καὶ οὐδὲν λογιζάμενος οὔτε τὸ βαθὺ γῆρας, οὔτε τὸ δριμύ τοῦ χειμῶνος καὶ τὰς τῆς θαλάσσης τρικυμίας, μεταβαίνει αὐτοπροσώπως εἰς Κωνσταντινούπολιν παρὰ τῷ αὐτοκράτορι, ἐκθέτει αὐτῷ τὴν ἀλήθειαν τῶν γεγονότων καὶ καταπραΰνας τὴν ὀργὴν του τυγχάνει ὑπὲρ τῶν ἀθῶνων Κερκυραίων ἀθωωτικοῦ διατάγματος. Ἀπῆλθε λοιπὸν διευθυνόμενος εἰς Κέρκυραν φέρων μεθ' αὐτοῦ τὸ διάταγμα τοῦτο· ἀλλὰ καθ' ὁδὸν παρὰ τὴν νῆσον Σκύρον (1) ἀσθενήσας βρῆως, καταβλήθεις ὑπὸ τε τοῦ γῆρατος, τοῦ καμᾶτου καὶ τῆς δριμύτητος τοῦ χειμῶνος, ἀπεβίωσε παρὰ τὴν Κόρινθον, ποιμάνας τὴν Ἐκκλησίαν

(1) Ἐκ παραδρομῆς ὁ Μουστοζύδης ἔγραψε Σκίαθον ἀντὶ Σκύρον, καίτοι διορθῶν τὸν Μαρμαρᾶν ἐσφαλμένως μετατρέψαντα αὐτὴν εἰς Χίον.

της Κερκύρας εἴκοσι περίπου ἔτη (1). Ἐνταῦθα παρά τε τῶν ἰδίων ἀκολούθων καὶ τῶν Κορινθίων λαμπροπρεπῶς κηδεύεται· μετ' οὐ πολὺ δὲ οἱ Κερκυραῖοι μαθόντες τὸν θάνατον αὐτοῦ ἐλθόντες μετεκόμισαν τὸ λείψανον εἰς Κέρκυραν, κατέθηκαν δὲ αὐτὸ εὐλαβῶς ἐν τῷ μητροπολιτικῷ ναῷ κειμένῳ ἐντὸς τοῦ Φρουρίου καὶ τιμωμένῳ ἐπ' ὄνοματι τῶν ἁγίων ἀποστόλων Πέτρου καὶ Παύλου, βρούον θαύματα καὶ ἰάσεις ἐκάστοτε εἰς τοὺς μετὰ πίστεως αὐτῷ προσερχομένους.

Κατὰ ποῖον ἔτος ἀπεβίωσεν ὁ ἱερός Ἀρσένιος δὲν ἀναφέρει ἡ Ἱστορία· ἐὰν ὅμως παραδεχθῶμεν, καθὰ λέγει ὁ ἡμέτερος Ἀ. Μουστοξύδης ὅτι εἴκοσιν ἔτη ἐχρημάτισεν ἀρχιερεὺς, ὁ χρόνος τοῦ θανάτου αὐτοῦ δὲν δύναται νὰ τεθῆ πρὸ τοῦ ἔτους 953, διότι τὸ 933 ὡς γνωστὸν ἐγένετο πατριάρχης ὁ χειροτονήσας αὐτὸν ἐπίσκοπον Θεοφύλακτος. Ἐὰν δὲ, καθὰ λέγει ὁ Μαρμαρᾶς, παραδεχθῶμεν ὅτι ἐγεννήθη τῷ 876, ὑπολογίζομεν ὅτι δὲν ἦτο νεώτερος τῶν 77 ἐτῶν ὅτε ἀπεβίωσεν, ἐν ἡλικίᾳ γῆρατος τῶν 77, ἢ ἐν εὐκόλῳ δύνανται νὰ καταβάλῃσι αἰκοπιώδεις καὶ μακρὰ ὁδοπορεῖαι ἐν ὥρᾳ δριμύως χειμῶνος. Ἐνταῦθα νομίζομεν κατάλληλον νὰ προσθέσωμεν τὰ ἐξῆς· ὅτι δηλαδὴ ἐν τῷ Μ. Ὠρωλογίῳ καὶ μετὰ τὴν ἐπιδιόρθωσιν τοῦ ἀοιδίου Βαρθολομαίου Κουτλουμουσιανοῦ λέγεται ὅτι ἀπεβίωσε τὰ τέλη τοῦ Η'. αἰῶνος ὁ ἅγιος Ἀρσένιος· ἀλλὰ ἀναμφιβόλως τοῦτο εἶναι ἐσφαλμένον, διὰ τὸν λόγον ὅτι ἡ μὲν μακεδονικὴ δυναστεία ἐν Βυζαντίῳ ἐφ' ἧς ἔζη ὁ Ἀρσένιος ὑπερμεσοῦντος ἤδη τοῦ θ'. αἰῶνος (867 Μ. Χ.) ἄρχεται· ὁ δὲ τοῦτον εἰς ἐπίσκοπον προχειρίσας διάδοχος τοῦ Τρύφωνος Θεοφύλακτος ἐγένετο πατριάρχης ἐπὶ Κωνσταντίνου τοῦ Πορφυρογεννήτου τὸν Φεβρουάριον τοῦ ἔτους 933. Παρατηρητέον πρὸς

(1) Ἀ. Μουστοξ. Delle Cose Corc. σελ. 409.

τούτοις ὅτι οὐδ' ὁ ἀείμνηστος Ἀ. Μουστοξύδης εἶχεν ἀκριβῆ καὶ σταθερὰν γνώμην περὶ τῆς ἐποχῆς καθ' ἣν ἤκματε καὶ ἀπεβίωσεν ὁ ἅγιος Ἀρσένιος· διότι ἐν μὲν τῷ συγγράμματι αὐτοῦ Illustrazioni Corciresi (1) ὁρίζει ὡς ἔτος καθ' ὃ ἤκμασεν ὁ Ἀρσένιος τὸ 800 Μ. Χ. ἐν δὲ τῷ Delle Cose Corcir. τάσσει αὐτὸν 130 ἔτη ὕστερον, δηλαδὴ τῷ 931. Δι' οὗς ὅμως ἀνωτέρω εἴπομεν λόγους νομίζομεν ὅτι αἱ χρονολογίαι αὗται εἶναι λελανθασμένα.

Ἡ ἐπὶ τοῦ τάφου τοῦ Ἀρσενίου τεθεῖσα ἐπιγραφή δὲν διεσώθη ἐν ἐλληνικῷ πρωτοτύπῳ ἀλλὰ ἐν κακοζήλῳ λατινικῇ μεταφράσει, διὰ σίχων λαμβικῶν, πιστάτη καθὰ ἐπληροφόρηθη, ὡς λέγει, ὁ S. te Sauveur (2)· ἡ μετάφρασις δὲ αὕτη πιθανῶς ἐγίνετο ὑπὸ τοῦ ἱστοριογράφου Μαρμαρᾶ (3) εἶναι δὲ ἡ ἐξῆς:

Arcana prorsus ne velis attingere,
Si quid modesti corde gestas consilii:
Quare a sepulchro tu manus hoc abstine,
Horrore sed digna prius honesta ac trema.
Si vero es audax, quae vide in quem ne audeas,
Justitia poenas repositat vindices.
Elata sanctorum est semel pars ossium
Idque adeo cordis cum dolore maximo,
Ipsius in primis siti exhortamine
Boni tu verenda, si sapis, verebere.

Ἡ ἐπιγραφή αὕτη σκοπεῖ προφανῶς ἵνα ἀποτρέψῃ πάντα βέβηλον καὶ ἱερόσυλον τοῦ νὰ ἐξορύξῃ τὸν τάφον

(1) Τόμ. Β'. κεφ. Γ'. σελ. 177.

(2) Voyage Historique. ec. ἐνθ. ἀνωτ.

(3) Τοῦτο εἰκάζομεν ἐκ τῶν λόγων αὐτοῦ τοῦ Μαρμαρᾶ, λέγοντος· «la quale (inscrizione) in versi latini potrebbe nel seguente modo spiegarsi.» Hist. di Corfù. β. βλ. Δ'. σελ. 191.

καὶ ἄρη τὰ ἐν αὐτῷ ὄσπᾶ· διὸ καὶ διδάσκει πάντα προσερχόμενον νὰ μὴ ψαύη ὄλως τὰ ἀπόρρητα καὶ μυστηριώδη ἐὰν ἦναι μετριόφρων, νὰ ἀπέχη μακρὰν τοῦ τάφου τὰς χεῖρας αὐτοῦ, νὰ σέβηται δὲ καὶ τιμᾷ τὰ τιμῆς ἄξια· διότι ἄλλως, ἐὰν ἦναι ὀρθοὶ καὶ τολμήση νὰ ἐξαγάγη μέρος τι τῶν ἱερῶν ἐκείνων ὀσέων ἢ θεία δίκη θέλει τιμωρήσῃ καὶ θέλει ἐκδικηθῆ αὐτόν.

Ἡ ἁγία ἡμῶν Ἐκκλησία τιμῶσα τὴν μνήμην τοῦ Ἀρσενίου κατέταξεν αὐτὸν ἐν τῷ χορῷ τῶν Ἁγίων αὐτῆς ἱεραρχῶν (1), τελοῦσα τὴν μνήμην αὐτοῦ τῇ 19 Ἰανουαρίου, ἡμέρᾳ ἐν ἣ ἀπεβίωσεν, ἢ δὲ Κέρκυρα τιμᾷ αὐτὸν ὡς πολιοῦχον καὶ προστάτην ἀπροσμάχητον.

(1) Ἄγνωστος ὁ χρόνος καθ' ὃν ὁ Ἀρσένιος ἀνεκηρύχθη Ἅγιος· ἢ εἰς αὐτὸν ἄσματος ἀκολουθία οὐδὲν περὶ τούτου λέγει. Αὐτὴ, ἀρχαία οὖσα, δὲν εἶναι ἔργον ἐνόσ ἀλλὰ πλειοτέρων ἄσματογράφων, δηλαδὴ τοῦ Κερκύρας Μητροπολίτου Γεωργίου Χωνιάτου (1148), τοῦ ἐπίσης Κερκύρας Μητροπολίτου Γεωργίου Βαρδάνη τοῦ Ἀττικοῦ (1228), Ἰωάννου τινὸς ἀγνώστου ἱερέως τοῦ Θεοφυλάκτου, προσέτι δὲ καὶ τοῦ γνωστοῦ λογίου Νικολάου Βουλγάρως τοῦ Κερκυραίου. Ὅτι δὲ ὁ τελευταῖος αὐτὸς διεσκεύασε καὶ ἐπηξήσεν αὐτὴν γίνεται γνωστὸν ἐκ τῆς β' α.σ. αὐτῆς ἐκδόσεως ἐν Ἐνετία τῷ 1674 παρὰ Ἀνδρέᾳ τῷ Ἰουλιανῷ γενομένη, ὅπου ὁ ταύτην μετὰ τῶν ἄλλων ἀκολουθιῶν τῶν πολιοῦχων Κερκύρας, τοῦ ἁγ. Σπυρίδωνος καὶ τῶν ἁγ. Ἰάσωνος καὶ Σωσιπάτρου, ἐκδοῦς ἀδελφὸς τοῦ Νικολάου Χριστόδουλος Βούλγαρης ἀρχιμανδρίτης καὶ Μ. Πρωτοπαπᾶς Κερκύρας λέγει ἐν τῇ πρὸς Ἀμβρόσιον τὸν Γραδενίγον πρῶτον Κυθωνιῶν Πρωτοπαπᾶν, τότε δὲ Καθηγούμενον Κερκύρας καὶ τῆς τῶν Ἐνετῶν Ἀριστοκρατίας βιβλιοφύλακα, ὅτι «συλλεχθεῖσας ἤδη καὶ συντεθείσας οἶδε ταύτας, ὡς τὰ πολλὰ, διὰ Νικολάου τοῦ παρ' ἡμῖν Φιλοσοφίας τε καὶ Ἱατρικῆς Διδασκάλου.» Ἐκ τῶν εἰρημένων λοιπὸν ἐξάγεται ὅτι ἢ πρὸ τῆς ἐποχῆς Γεωργίου τοῦ Χωνιάτου ἀνεκηρύχθη Ἅγιος ὁ Ἀρσένιος, ἢ ἐπὶ τῶν ἡμερῶν αὐτοῦ, μεσοῦντος δηλ. τοῦ 1Β'. αἰῶνος, καὶ τότε πιθανὸν ν' ἀνέλαβεν ὁ ῥηθεὶς Μητροπολίτης Γεώργιος, καὶ ὡς διακεκριμένος λόγιος, ὡς ἀποδεικνύουσιν αὐτὸν αἱ σωζόμεναι Ἐπιστολαὶ του, καὶ ὡς εἰς τῶν διαδόχων τοῦ Ἀρσενίου, τὴν σύνταξιν τῆς ἄσματος αὐτοῦ ἀκολουθίας, ἢν ἄλλοι μετὰ ταῦτα συνεπλήρωσαν, καὶ ἐπομένως τότε πιθανὸν καὶ ὁ ἐν αὐτῇ βίος τοῦ ἁγίου νὰ συνετάχθη παρ' αὐτοῦ τοῦ ἰδίου Μητροπολίτου Γεωργίου τοῦ Χωνιάτου, εἰμὴ ἄλλος τις νεώτερος μετεποίησεν αὐτόν.

Ὅτε κατὰ τὸν 1Γ'. αἰῶνα οἱ Ἀνδηγαυοὶ ἐκυρίευσαν τὴν Κέρκυραν, ἐπικρατοῦσα δὲ Ἐκκλησία ἀνεγνωρίσθη ἢ λατινικῆ, κατηγορήθη δὲ τὸ ἀξίωμα τοῦ Ὀρθοδόξου ἐπισκόπου, ἀντικατασταθέντος διὰ τοῦ Μ. Πρωτοπαπᾶ, καὶ ἀντ' αὐτοῦ ἀνυψωθέντος Λατινεπισκόπου, τότε ὁ ἀνατολικὸς κληρὸς καὶ οἱ ὀρθόδοξοι μέχρι τῆς Ἐνετικῆς κυριαρχίας ὑπέστησαν τὰ πάνδεινα ὑπὸ τῶν λατίνων, ἢ δὲ ἱστορία τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑβτανήσου ἐπὶ τῶν Πρωτοπαπάδων εἶναι μία τῶν περιεργότερων σελίδων τῆς καθόλου ἱστορίας τῆς Ἐκκλησίας. Τότε σὺν τοῖς ἄλλοις καὶ ἡ τῶν ὀρθοδόξων μητρόπολις διηρπάγη ὑπὸ τῶν ἰσχυροτέρων κατακτητῶν μεταπραπεῖσα εἰς λατινικὴν, τὰ δὲ ἱερά λείψανα τοῦ ἁγίου Ἀρσενίου μετέβησαν εἰς τὴν κυριότητα τῶν Λατίνων, εἰς δὲ τοὺς ὀρθοδόξους ἐπετράπη νὰ ἔρχονται κατὰ τινὰς ὀρισμένας ἡμέρας τοῦ ἔτους, ἐν αἷς καὶ ἡ 19 Ἰανουαρίου, ἐν τῷ ναῷ καὶ τιμῶσι τὸν προστάτην αὐτῶν τελοῦντος ὀρθοδόξου ἱερέως λειτουργίαν ἐπὶ μιᾶς τῶν, πολλῶν ἁγίων Τραπεζῶν τῆς λατινικῆς ταύτης μητροπόλεως. Ταύτης δὲ μετὰ ταῦτα ἐξαφανισθείσης ὑπὸ πυρὸς ὠκοδομήθη νέα μικρότερα μεθ' ἐνὸς Ἀλταρίου πρὸς χρῆσιν τῶν λατίνων, οἱ δὲ ὀρθόδοξοι τότε ἔκτισαν ἄλλο παρεκκλησίδιον ἐν τῷ φρουριῷ παρὰ τινὰ βράχον, ὅπου συνήθως μετέβαινε καὶ προσηύχαστο ὁ ἱερός Ἀρσένιος, κατὰ δὲ τὴν ἡμέραν τῆς ἐορτῆς αὐτοῦ προσέτρεχον ἐκεῖ, ἀντλοῦντες καὶ ὕδωρ ἐξ εὐλαβείας ἀπὸ τῆς πηγῆς ἣτις ἔρρεεν ὑπὸ τὴν ἐπὶ τοῦ βράχου ἐζωγραφημένην εἰκόνα τοῦ ἁγίου. (1)

Καὶ μέχρι μὲν τοῦ ἔτους 1633 τὰ ἱερά λείψανα τοῦ ἁγ. Ἀρσενίου ἔμενον ἐν τῇ ἐν τῷ φρουριῷ λατινικῇ μητροπόλει, ὅπου ὀκτάκις τοῦ ἔτους ὁ ἱερός κλη-

(1) Ὁρα Ἀ. Μουστοξόδου Delle cose Corcirese lib. VII. cap. VII. §. 9.

ρος καὶ οἱ ὀρθόδοξοι ἤρχοντο εἰς προσκύνησιν αὐτῶν Ἄλλὰ τῷ 1633 ὁ Γενικὸς Προνοητὴς (Proveditore) Φίλιππος ὁ Πασχαλιῆος ὑπόπτως ἔχων πρὸς τοσαύτην εἰς τὸ φρούριον συρροήν, διέταξε τὸν λατινεπίσκοπον Βενέδικτον Βραγαδῖνον ἵνα τὰ λείψανα μετακομισθῶσιν εἰς τὴν νεόδμητον ἐκτὸς τοῦ φρουρίου λατινικὴν μητρόπολιν (Dnoimo), τῆς ἐν τῷ φρουρίῳ σχεδὸν κατερειπωθείσης. Μετὰ 26 ἔτη δὲ, τῷ 1659 τεθέντα τὰ ἱερά ταῦτα λείψανα ὑπὸ τοῦ λατινεπισκόπου Καρόλου Λάβια ἐντὸς ἐπιχρύσου λειψανοθήκης κατετέθησαν ἐπὶ τοῦ πρώτου πρὸς τὰ δεξιὰ ἐν τῷ ναῷ Ἀλταρίου, ὅπου καὶ μέχρι τοῦ νῦν σώζονται ἀναθεωρούμενα καὶ σφραγιζόμενα ὑπὸ τοῦ ἐκάστου νέου Λατινεπισκόπου· ἐκεῖ δὲ ἐνεχαράχθησαν τάδε:

D. O. M.

Ossa insignia S. Arsenii, huins civitatis Archiepiscopi, quæ sub Altarii diu tegebuntur, post annum depositionis ejusdem octigesimum (?) ex veteri Templo, poene collabenti, in hanc Ecclesiam translata fuere.

Anno MDCXXXIII. Kalend. Januarii.

Postea ista in ædicula capsulaque aurata venerabiliter sic posita a Carolo Labia Archiepiscopo, ut cumulatus venerarentur.

Anno MDCLIX. Sectodecimo Kal. Februarii.

«Τὰ ἐπιφανῆ ὄστα τοῦ Ἁγ. Ἀρσενίου, ταύτης τῆς πόλεως Ἀρχιεπισκόπου, ἅτινα ἐπὶ πολλὸν χρόνον ὑπὸ τὸ Ἀλτάριον ἐκαλύπτοντο, μετὰ τὸ ὀκτακοσιοστὸν (?) ἔτος ἀπὸ τῆς καταθέσεως αὐτοῦ, ἐκ τοῦ παλαιοῦ Ναοῦ, σχεδὸν κατερειπωθέντος, εἰς ταύτην τὴν Ἐκκλησίαν μετεκομίσθησαν. Ἔτει 1633, τὰς Καλένδας τοῦ Ἰανουαρίου.— Ἵστερον ἐν τούτῳ τῷ ναϊδίῳ καὶ τῷ ἐπι-

χρῆσιν κειωτίῳ εὐσεβῶς ἐτέθησαν ὑπὸ τοῦ Ἀρχιεπισκόπου Καρόλου Λάβια, ὅπως ὑπερβαλλόντως τιμῶνται. Ἔτει 1669, τὰς 16 τῶν Καλενδῶν τοῦ Φεβρουαρίου.» (1)

Ἐπεται δὲ τὸ ἐξῆς δίςιχον.

Corpore sive animo languens pronus adora :

Quæ reges nequeunt, Præsulis ossa queunt.

«Ὁ τῷ σώματι ἢ τῇ ψυχῇ ἀσθενὴς πρηνὴς ἰκέτευε. Τὰ ἀδύνατα παρὰ βασιλεῦσι, δυνατὰ παρὰ τοῖς ὀστέοις τοῦ Προστάτου.»

Περίεργος εἶναι ἢ ἐν τῇ λατινικῇ μητροπόλει τελουμένη μεγαλοπρεπὴς πανήγυρις ὑπὸ τε τῶν λατίνων ἅμα καὶ τῶν ὀρθοδόξων κατὰ τὴν ἡμέραν τῆς μνήμης τοῦ Ἁγ. Ἀρσενίου, ἧς τὸ πρόγραμμα, ἀπο-ἀποσπῶντες ἐκ τοῦ ἐν τῷ Ἀρχιεπισκοπικῷ Κερκύρας Τυπικοῦ (2), ὃ συνέταξεν αὐτῇ ἡ Ἐνετικὴ κυβέρνησις τῷ 1758, παραθέτομεν ἐνταῦθα. Τὸ πρόγραμμα τοῦτο ἰταλιστὶ γεγραμμένον ἔχει ὡδὲ πως :

«Τῇ 19 Ἰανουαρίου, ἑορτῇ τοῦ Ἁγ. Ἀρσενίου ὁ Γενικὸς Προνοητὴς συνοδευόμενος ὑπὸ τοῦ ἐπιτελείου του καὶ τῆς φρουρᾶς μεταβαίνει εἰς τὴν μητρόπολιν, παρὰ τὴν πύλιν τῆς ὁποίας προῦπαντᾷ αὐτὸν ὁ Πανιερ. Ἀρχιεπίσκοπος, ἐντὸς δὲ τῆς πύλης τοῦ ναοῦ ἴσταται κεκλιμένην ἔχων τὴν κεφαλὴν ὁ Μ. Πρωτοπαπᾶς καὶ ὁ Ἕλληνικὸς κληρὸς, ἐκεῖ προηγουμένως ἐλθόντες. Φάλλεται λειτουργία ταύτοχρόνως ὑπὸ τε τῶν Λατίνων ἐπὶ τοῦ μεγάλου Ἀλταρίου καὶ ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων ἐπὶ τοῦ Ἀλταρίου τοῦ Ἁγ. Ἀρσενίου. Ἐναλλαξὶ δὲ ἀναγινώσκειται ὁ Ἀπόστολος ὑπὸ τοῦ Ἕλληνος ἱεροτελεστοῦ εἶτα ὑπὸ τοῦ Λατίνου, ὁμοίως δὲ καὶ τὸ Εὐαγγέλιον. Μετὰ τοῦτο ὁ Ἕλλην ἱερεὺς προτείνει τῷ Πα-

(1) Ἐσφαλμένως ἐν τῇ ῥηθείῳ ἐπιγραφῇ ὁ Μαρμαρᾶς ἔχει MDCLIX (1659) ἀντὶ MDCLXIX (1669). Hist. di Corfu lib. VIII. p. 431.

(2) Cerimoniale ad uso della chiesa catedrale di Corfù.

νισρ. Ἀρχιεπισκόπῳ εἰς ἀσπασμὸν τὸ Εὐαγγέλιον, καὶ τινὰ ἄλλην βίβλον εὐαγγελίου χειρόγραφον, (ἥτις ἐλέγχετο ὅτι ἦν γεγραμμένη διὰ χειρὸς τοῦ ἰδίου Ἀγ. Ἀρσένιου) καὶ τῇ Α. Ἐ. τῷ Γενικῷ Προνοητῇ. Περαιτωθείσης δὲ τῆς λειτουργίας ὑπὸ τῶν Λατίνων, περιμένουσιν ὅτε Ἱεράρχης καὶ ὁ γενικὸς Προνοητὴς ἕως οὐ τελέσωσι καὶ οἱ Ἕλληνες τὴν ἰδικήν των, ὑφ' ὧν λιτανεύονται τὰ λείψανα τοῦ Ἀγ. Ἀρχιεπισκόπου, ἅτινα προσφέρουσιν ἵνα ἀσπασθῶσιν ὁ Πανισρ. Ἀρχιεπίσκοπος, ἡ Α. Ἐξοχότης καὶ οἱ ἄλλοι δημόσιοι ὑπάλληλοι. Μετὰ δὲ τὸ τέλος τῆς λιτανείας ταύτης ὁ Μ. Πρωτοπαπᾶς ἀσκεπής, ἔχων παρὰ τὸ πλευρὸν αὐτοῦ ἀναγνώστην μετὰ δίσκου περιέχοντος τὸ ἀντίδωρον, προσέρχεται ἐνώπιον τῶν θρόνων, ἐφ' ὧν κάθηνται ὁ Ἀρχιεπίσκοπος καὶ ὁ Προνοητὴς, ἔχων τὴν μίαν χεῖρα ἐν τῷ δίσκῳ. Ὁ Πανισρ. Ἀρχιεπίσκοπος λαμβάνει τεμάχιον ἀντιδώρου, καὶ οὕτω καθεξῆς ἡ Α. Ἐξοχότης, οἱ Διαγγελεῖς καὶ αἱ ἄλλαι ἀρχαί· μετὰ τοῦτο ὁ Μ. Πρωτοπαπᾶς καλύπτεται διὰ τοῦ σκουφου (1). Τοῦτου γενομένου ἀναχωροῦσιν οἱ Ἕλληνες, περιμένουσι δὲ παρὰ τὴν λεκάνην τοῦ ἀγιάσματος, ταῦτοχρόνως δὲ ὁ Πανισρ. Ἀρχιεπίσκοπος καὶ ἡ Α. Ἐ. ὁ γενικὸς Προνοητὴς κατέρχονται τῶν θρόνων των ἵνα ἐξέλθωσι τοῦ Ναοῦ· ὅταν δὲ ἔλθωσι πλησίον τοῦ Μ. Πρωτοπαπᾶ, οὗτος ποιεῖ ὑπόκλισιν εἰς ἀμφοτέρους, μεθ' ὃ ἀποχωρίζεται ὁ Ἱεράρχης ἀπὸ τοῦ

(1) Πλὴν τῶν ἄλλων ὑποχρεώσεων εἰς ἃς ὑπέβαλλον οἱ Λατῖνοι τοὺς ὀρθοδόξους, ἠνάγκασαν τὸν Μ. Πρωτοπαπᾶν νὰ ἐνδύηται ὁμοιομόρφως σχεδὸν πρὸς τὸν λατινικὸν κλῆρον, φέρων ἱματισμὸν μὲν ἐρυθρὸν καὶ μανδύαν μετὰ εὐρυτάτων χειρῶν, ἐπὶ δὲ τῆς κεφαλῆς πλατύγυρον πῖλον ἐξ ἐρυθροῦ βελούδου, ἀφ' οὗ ἐκρέμαντο ἐρυθροὶ μετάξινοι κροσσοί. (Ὁρα Ε. Λούντζη. Περὶ τῆς πολιτικ. καταστάσεως τῆς Ἑπτανήσου ἐπὶ Ἐνετῶν. Ἀθῆναι 1886. σελ. 103.) ἐν τῷ ναῷ δὲ ἱερουργῶν ἐκαλύπτετο διὰ τοῦ συνήθους παρὰ Λατῖνοις μικροῦ καλύμματος.

Ἐξοχωτάτου, ὅστις ἐπιστρέφει κατὰ τὴν προηγουμένην τάξιν εἰς τὸ ἀνάκτορον.»

Ταῦτα πάντα θρησκευτικῶς καὶ τυπικώτατα ἐτηροῦντο, εἶναι δὲ ἀξία μνημονεύσεως ἡ φροντίς ἢ ἡ Ἐνετικὴ κυβέρνησις ἐλάμβανε περὶ τὴν ἀκριβῆ τήρησιν τῶν ἐν ταύτῃ καὶ ἐν ἄλλαις ὁμοίαις τελεταῖς κεκανονισμένων· «ἡ τήρησις τούτων, ἔλεγε δουκικὴ τις διαταγὴ τῆς 1 Ὀκτωβρίου 1787 πρὸς τὰς ἐν Κερκύρα Ἐνετικὰς ἀρχάς, εἶναι ἡ ἀμετάτρεπτος καὶ ὀριστικὴ θέλησις τῆς ἐξουσίας.»

Ὁ ἡμέτερος Α. Μουστοξύδης ἀναδιψῶν τὰς τῆς Ἐσπερίας βιβλιοθήκας ἀνεῦρεν ἐν τινὶ κώδικι τοῦ ΙΑ' αἰῶνος τῆς Βατικανῆς Βιβλιοθήκης, ὑπ' ἀριθ. 1276 ὕμνον τινὰ ἐν ἰαμβικῷ τετραμέτρῳ ποιηθέντα εἰς τὸν Ἅγιον Ἀρσένιον ὑπὸ τινος Ἰωάννου Γράσσου, τὸν ΙΑ' καὶ ΙΒ' αἰῶνα ζήσαντος, μαθητοῦ τοῦ γνωστοῦ λογίου Ἑλλήνου μοναχοῦ Νεκταρίου ἡγουμένου τῆς μονῆς τῶν Κασουλῶν τὸν ΙΑ' αἰῶνα ἀκμάσαντος· ἐνταῦθα δὲ λέγεται ῥητῶς ὁ ἱερός Ἀρσένιος Μητροπολίτης· εἶναι δὲ ὁ ἐξῆς:

Στίχοι εἰς τὸν Ἅγιον Ἀρσένιον
Μητροπολίτην Κερκύρας
Ἰωάννου τοῦ Γράσσου.

Ἄπασαν ὕλην γένους τληπαθήσας
Κάτω βρύζουσαν (1) ἀποτινάξας μάκαρ,
Ὡς εὐσταλῆς, κοῦφός τε τῇ θείᾳ φύσει
Ταῖς ἀρεταῖς θίγεις μὲν αὐλῶ τρόπῳ·
Ἐξ αὐλοῦ γοῦν ὡς αὐλὸς ἀμέσως
Καταγλαῖσαι πνεύματος μετουσίᾳ·
Βαίνεις δ' ἐπὶ θάλασσαν· ὦ! ξένου τρόπου,
Τὴν λοξοειδοῦς καὶ βροτοκτόνου κάραν

(1) Γραπτέον ἕως βρίθουσαν.

Τιθείς δράκοντος λαξπάτητον ἐνθέως·
 Τηροῦντα λάθες πτέρναν· ἢ γὰρ σου τρίβος
 Ἄγνωστος αὐτῷ· ποῦ γὰρ ἔχνος ἀύλω·
 Ἐπίφογος γοῦν σὺν πάσῃ ναυαρχίᾳ
 Ἄνδρῶν ἐφάνη πειρατῶν Αἰθιοπῶν,
 Τὴν σὴν θελότων ἐκταράξαι καρδίαν.
 Ἐντεύξεσί σου, μάκαρ, ἐκ τῶν δε βλάβης
 Λάτρις ῥύσαιο Τριάδος σεβασμίας,
 Τῶν Κερκυραίων καύχημα, πο:μένων κλέος. (1)

Ὁ αἰοίδιμος Ἀρσένιος οὐ μόνον ἐπ' ἀρετῇ διέπρεψεν ἀλλὰ καὶ ἐπὶ παιδείᾳ καὶ συγγραφικῇ ἱκανότητι· καὶ τοι δὲ δὲν ἔχομεν εἰμὴ ὀλίγας αὐτοῦ συγγραφὰς γνωστάς, οὐχ ἥττον ἔμω· δὲν δυνάμεθα ἐντεῦθεν ἀσφαλῶς νὰ εἰκάσωμεν ὅτι δὲν συνέγραψε καὶ ἄλλα. Ἐχομεν μάλιστα ἀποχρῶντα λόγον, ὡς κατωτέρω θέλομεν δεῖξῃ, ἵνα πιστεύσωμεν ὅτι τινὰ τῶν συγγραμμάτων αὐτοῦ ἢ ὅλως ἀπωλέσθησαν ἢ σωζόμενα διατελοῦσιν ἄγνωστα μέχρι τοῦδε.

Τοῦ ἱεροῦ Ἀρσενίου σώζονται δύο λόγοι ἐγκωμιστικοὶ, ὧν μνεῖαν ποιεῖται καὶ ὁ Ἀλλάτιος, (2) ὁ μὲν εἰς τὸν ἀπόστολον Ἀνδρέαν, ὁ δὲ εἰς τὴν παρθενομάρτυρά Βαρβάραν, ἐν οἷς διαλάμπουσιν ἢ περὶ τὴν ἀρχαίαν γλώσσαν δεινότης, ἢ εὐροια τοῦ λόγου καὶ ἡ ζωηρὰ φαντασία. Τούτους ἐδημοσίευσεν ὁ ἡμέτερος Ἀ. Μουστοξύδης, τὸν μὲν πρῶτον, ἀνευρῶν ἐντινικώδηκι τοῦ ΙΑ΄ αἰῶνος περίπου ἐν τῇ Βαλλικελλιανῇ βιβλιοθήκῃ τῆς Ῥώμης ὑπ' ἀριθ. 34 (3), τὸν δὲ δευτέρον ἐν ἄλλῳ τινὶ κώδηκι τοῦ Ι΄ αἰῶνος, περιέχοντι δια-

(1) Ἀ. Μουστοξύδου. Delle cose Corcirese. Appendice pag. XXXIV. N.º O.

(2) De utriusque Eccles. Or. et Oc. perp. consens. βιβλ. Α΄. κεφ. δ΄. § 2.— Φαβρικίου. Ἑλλήν. Βιβλιοθ. Τόμ. X. σ. 490.

(3) Delle cose Corcir. Appendice p. XXIII. N.º M.

φόρους Ὀμιλίας καὶ μαρτύρια ἁγίων (1). Πρὸς τοῖς λόγοις τούτοις μνημονεύει καὶ ἄλλων πολλῶν ὡς ἔργων τοῦ ἁγίου Ἀρσενίου ὁ μνημονευθεὶς Ν. Κ. Παπαδόπουλος, λέγων· «scripsit homilias multas, quarum aliquas vidimus, præsertim de Eucharistia tres, de Penitentia quatuor, de Elemosyna duo, de reverentia sacris iconibus præstanda duo, de laudibus SS. Petri et Pauli, de laudibus S. Andreae de laudibus Deiparæ, de Jejuniis quinque, in Nativitate Cristi de incarnatione duo, et de virginitate quatuor» ἔγραψε, δηλαδὴ, πολλὰς Ὀμιλίας, ὧν καὶ τινὰς εἶδε, λέγει ὁ Παπαδόπουλος, μάλιστα δὲ περὶ Εὐχαριστίας τρεῖς, περὶ μετανοίας τέσσαρας, περὶ ἐλεημοσύνης δύο, περὶ προσκυνήσεως τῶν ἱερῶν Εἰκόνων ἀποδεικτικὰς δύο, ἐγκώμιον τῶν ἁγίων Πέτρου καὶ Παύλου, ἐγκώμιον τοῦ ἁγίου Ἀνδρέου, ἐγκώμιον τῆς Θεοτόκου, περὶ Νηστείας πέντε, εἰς τὴν Γέννησιν τοῦ ἱ. Χριστοῦ περὶ ἐνσαρκώσεως δύο, καὶ περὶ παρθενίας τέσσαρας· ἀκολουθεῖ δὲ λέγων ὁ αὐτὸς· «eas mss. habebat Allatius, qui cessere bibliothecæ Vaticanæ. Ex iis duæ tantum sunt editæ typis Bindoni Venetis, de Jejuniis et laudio S. Andreae, quam citat Allatius.» Αἱ πληροφορίες ὅμως αὐταὶ τοῦ Παπαδοπούλου, δὲν εἶναι οὐδόλως πιθαναὶ κατὰ τὸν Μουστοξύδην, διὰ τοὺς ἐξῆς μάλιστα λόγους· α΄. διότι ὁ Ἀλλάτιος οὐδαμοῦ τῶν συγγραμμάτων αὐτοῦ ποιεῖται μνεῖαν περὶ τούτων, τοῦθ' ὅπερ θὰ ἦτον ἀδύνατον, πολὺ δὲ μᾶλλον εἰ, ὡς διατείνεται ὁ Παπαδόπουλος, κατεῖχεν αὐτάς· β΄. διότι, πλὴν τῶν δύο γνωστῶν ἐγκωμίων, οὐδεμία ἄλλη ἐκ τῶν 25 Ὀμιλιῶν ὑπάρχει ἐν τῇ Βατικανῇ βιβλιοθήκῃ, ὡς λέγει ὁ Παπαδόπουλος· γ΄. διότι οὐδ' ἀλλαχοῦ οὔτε ἀντίγρα-

(1) Ἀντίθ. p. XXX N.º N.

φον ὑπάρχει οὔτε μνεία γίνεται τῶν Ὀμιλιῶν τούτων· ὅτι διότι ὁ Παπαδόπουλος λέγει ὅτι τὸ ἐγκώμιον τοῦ ἀποστόλου Ἀνδρέου ἐδημοσιεύθη, ἐνῶ Λουκάς ὁ Ὀλστέσιος, μεταγενέστερος, ἀναφέρει αὐτὸ μεταξὺ τῶν ἄλλων ἀνεκδότων διαφόρων Ὀμιλιῶν ἃς ἀνήγγελλεν ὅτι ἐμελλε νὰ ἐκδώσῃ εἰς φῶς· εἰς τοιοῦτον δὲ λάθος ἦτο ἀδύνατον νὰ ὑποπέσῃ ὁ Ὀλστέσιος· εἴ. ὁ Ν. Κ. Παπαδόπουλος, καθὼς ἐξωμότης τῆς Ἀνατολικῆς Ἐκκλησίας πάντοτε διεκρίθη ἐπὶ τῆ διαστροφῇ καὶ παραμορφώσει τῶν γεγονότων καθόσον ἀφορᾷ τὴν ἐκθρέψασαν αὐτὸν Ἐκκλησίαν.

Ἱεράρχης ὅμως τοιοῦτος, οἷος ὁ Ἀρσένιος, ἀδύνατον νὰ μὴ συνέγραψε καὶ τι ἄλλο, τὸ ὁποῖον ἢ ἐξηφανίσθη ὅλως ὑπὸ τοῦ πανδαμάτορος χρόνου, ἢ μένει ἐτι κεκρυμμένον καὶ ἄγνωστον εἰς τὰς βιβλιοθήκας τῆς Ἀνατολῆς ἢ τῆς Ἑσπερίας, ὅπου καὶ ἄλλα συγγράμματα καὶ κειμήλια τῆς τοῦ μεσαίωνα ἐκκλησιαστικῆς καὶ θύραθεν ἐθνικῆς φιλολογίας εἰς βαθὺ στρῶμα λευκοῦ κονιορτοῦ, ὡς νεκροί, οὕτως εἰπεῖν, εἰς τὰ σάβανα τῶν περιτετυλιγμένα, κοιμῶνται ὑπνον βαθὺν καὶ ἀνενόητον, μέχρις οὗ χεῖρ τις ἐρευνητικὴ καὶ φιλόμουσος ἐκταράξῃ αὐτά. Εἰς τοιαύτην σκέψιν ἄγει ἡμᾶς καὶ τὸ χωρίον ἐκεῖνο τῆς ἀσματικῆς ἀκολουθίας τοῦ ἱεροῦ Ἀρσενίου, ὅπερ λέγει: «ρόδον ὡσπερ θυμοτερπές, ἄμπελον κυπρίζουσαν..... νομίζομέν σου τὴν πάνσοφον βίβλον, εὐωδίας ἀρρήτου πληρούμενοι καὶ τρυγῶντες γλεῦκος τῶν θείων διδαγμάτων» (1), ἐξ οὗ ἐξάγεται προφανῶς ὅτι βίβλος τις σοφῆ θεολογικῆ βεβαίως, ἄγνωστος εἰς ἡμᾶς, ἐξῆλθε τῶν χειρῶν αὐτοῦ.

Ὁ ἡμέτερος Ἀ. Μουστοξύδης νομίζει ὅτι καὶ ὁ σωζόμενος ἐκτενῆς καὶ εἰς ἀρχαίαν ἑλληνικὴν διάλεκτον συντεταγμένος βίος καὶ τὸ μαρτύριον τῶν ἀγίων ἀ-

(1) Ὁρα Ἀκολουθίαν ἐν τῷ Κανόνι· ᾠδὴν η'. τροπ. 3. σελ. 10.

ποστόλων Ἰάσωνος καὶ Σωσιπάτρου, πρώτων κηρύκων τοῦ χριστιανισμοῦ ἐν Κερκύρα, ἀνευρεθεὶς παρὰ τοῦ ἰδίου ἐν τινι κώδηκι τοῦ ΙΒ'. αἰῶνος περίπου τῆς βιβλιοθήκης τῶν Παρισίων, ὑπ' ἀριθ. 1534 (1) συνετάχθη πιθανῶς ὑπὸ τοῦ ἱεροῦ Ἀρσενίου· ὑποίους ὅμως λόγους ἔχει ἵνα νομίσῃ τοῦτο, δὲν ἀναφέρει οὐδόλως.

Ἐν τῇ λατινικῇ μητροπόλει τῆς Κερκύρας σώζεται χειρόγραφον εἰς χάρτην ἀρχαίον εὐαγγέλιον εἰς σχ. 8.ον, διηρημένον κατὰ τὰς περικοπὰς τὰς ἐν ταῖς Κυριακαῖς καὶ ταῖς ἑορταῖς τοῦ ἔτους ἐπ' ἐκκλησίας ἀναγινωσκομένης, περὶ οὗ ἐπικρατεῖ παρὰ τισιν ἡ ἰδέα ὅτι ἐγράφη διὰ χειρὸς τοῦ ἰδίου ἀγ. Ἀρσενίου. Ἡ παράδοσις ὅμως αὕτη, ἐξ ὑπερβάλλοντος πιθανῶς πρὸς τὸν ἅγιον ζήλου προελθοῦσα καὶ ἐκ τῆς ἀρχαιότητος αὐτοῦ τοῦ χειρογράφου, εἶναι ἀπλή εἰκασία μὴ στηριζομένη ἐπὶ οὐδενὸς βεβαίου τεκμηρίου, καὶ τοι τὸ εὐαγγέλιον τοῦτο εἶναι ἀρχαῖον προφανῶς, καὶ οὐχὶ μεταγενέστερον τῶν 1100 Μ. Χ. (2)

Ἐκθέσαντες πάσας τὰς εἰδήσεις ἃς περὶ τοῦ ἱεροῦ Μητροπολίτου Κερκύρας Ἀρσενίου ἠδυνήθημεν νὰ συναξώμεν δίδομεν πέρας ἐνταῦθα εἰς τὴν περὶ αὐτοῦ διατριβὴν ἡμῶν.

Πιθανῶς νὰ πώζωνται καὶ ἄλλαι εἰδήσεις περὶ αὐτοῦ· ἐὰν ὅμως τοιαῦται ὑπάρχωσι, θὰ προέρχωνται ἐξ

(1) Ἀ. Μουστοξ. Cos. Ciorc. βιβλ. Ζ'. κεφ. ζ'. § 10.

(2) Τεκμήριον τούτου εἶναι ὅτι, ἐνῶ σημειοῦνται ἐν αὐτῷ αἱ περικοπαὶ τῶν εὐαγγελίων, αἱ ἀναγινωσκόμεναι καθ' ὅλας τὰς κυριακάς καὶ τὰς ἑορτὰς μικράς τε καὶ μεγάλας τοῦ ἔτους, οὐδόλως σημειοῦται καὶ ἡ κατὰ τὰς 30 Ἰανουαρίου ἑορτὴ τῶν ἀγίων τριῶν Ἱεραρχῶν, τὸ 1100 ἐπὶ τοῦ αὐτοκράτορος Ἀλεξίου τοῦ Κομνηνοῦ ὀρισθεῖσα ὑπὸ τῆς Ἐκκλησίας, καὶ ἥτις εἶναι τὸ ἐν χρήσει ἀκριβὲς μέτρον πρὸς ἐξακρίθωσιν τῆς ἐποχῆς τῶν τοιοῦτων χειρογράφων εὐαγγελίων. Ἡ παράλειψις δὲ αὕτη δὲν θὰ συνέβαινεν εἰ ἦτον ὀρισμένη ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ ἡ ἑορτὴ ὅτε ἐγράφη τὸ εὐαγγέλιον, καὶ γνωστὴ ἐπομένως εἰς τὸν γράψαντα αὐτὸ ἡ ἑορτὴ ἄλλως τε δὲν ἠδύνατο νὰ παραλειφθῇ ὡς ἐπίσημος, καθόσον μάλιστα τοῦτο ἦτο προωρισμένον εἰς χρῆσιν τῆς Ἐκκλησίας.

ἀγνώστων τέως ἐπισήμων ἐγγράφων μᾶλλον ἢ ἐξ ἱστορικῶν καὶ χρονολογῶν, διότι πλὴν ἐκείνων ὧν ἐμνημονεύσαμεν, ἔτι δὲ καὶ τῶν Βολλανδιστῶν, (1) οὐδεὶς ἄλλος, καθ' ἕσον γινώσκωμεν, ἐκ τῶν ἀρχαιοτέρων ἱστορικῶν καὶ βιογράφων ἱστορεῖ τι περὶ τοῦ Ἀρσενίου. Ἐνεκα δὲ τῆς ἑλλείψεως ταύτης ἱκανῶν εἰδήσεων περὶ αὐτοῦ ἠναγκάσθημεν πολλάκις νὰ καταφύγωμεν εἰς συλλογισμοὺς καὶ συμπεράσματα, κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἥττον πιθανά.

Ἐργάτης τοῦ ἀμπελῶνος τοῦ Σωτῆρος γενόμενος ὁ ἱερὸς Ἀρσένιος, καὶ τέκνον τοῖς ἔχνεσι τῶν πατέρων ἀπαρεγκλίτως ἐπόμενος καὶ ἐν τῷ αὐτῷ πνεύματι μεθ' ἀμίλλης περιπατῶν ἐβίωσε καὶ ἀπέθανε, μετὰ θερμοῦ ζήλου μεριμνῶν περὶ τοῦ ἑαυτοῦ ποιμνίου ὡς γνήσιος καὶ οὐχὶ μισθωτὸς ποιμὴν, καὶ ὅλως τὸν καλὸν ἀγῶνα τῆς πίστεως ἀγωνιζόμενος. Εἶχεν ἐννοήσῃ ὁ ἀοίδιμος τὴν κλησιν καὶ ὑψηλὴν αὐτοῦ ἀποστολήν! Εἶχεν ἐννοήσῃ ὅτι ἡ ποιμαντορία εἶναι, ὡς Ἰσίδωρος ὁ Πηλουσιώτης ὀρθότατα ἀποφαίνεται, «ἔργον, οὐκ ἄνεσι· φροντίς, οὐ τρυφή· λειτουργία ὑπεύθυνος, οὐκ ἀρχὴ ἀνεξέταστος· πατρικὴ κηδεμονία, οὐ τυραννικὴ αὐτονομία· οἰκονομικὴ προστασία, οὐκ ἀλογοθέτητος ἐξουσία» καὶ διὰ τοῦτο ἅπαν τὸ ποιμαντορικὸν αὐτοῦ στάδιον ὑπῆρξεν ὄντως ἀγὼν πολύμοχος· ἐπειδὴ, αὐτοῦ τοῦ ποιμνίου του κηδόμενος, ὅτε μὲν ἔτρεχε κατόπιν ληστῶν ἵνα σώσῃ αὐτὸ τῆς αἰχμαλωσίας, ὅτε δὲ ἀνεχαίτιζε μετὰ μείζονος θάρρους τὴν ἄδικον ὀρμὴν τῶν λειτουργῶν τῆς πολιτείας, στηλιτεύων μετ' ἀκαταμαχῆτου παρρησίας ἐνώπιον βασιλέων τὴν κατὰ τῶν ἀθῶων τέκνων του καταδρομὴν, ἄλλοτε δὲ

(1) Οἱ Βολλανδισαὶ οὗτοι κατὰ τὸν σοφὸν Ἀ. Μουστοξύδη, ἔστις εἶδεν αὐτοὺς, ἀνέγραψαν πολλὰς ψευδεῖς εἰδήσεις περὶ τοῦ ἁγ. Ἀρσενίου ἐν τόμῳ Β'. σελ. 1138. Περὶ τούτων ἴσα Μουστοῦ: Delle cose corcirese. Annot. σελ. 686.

παρέχων τὴν παντοειδῆ αὐτοῦ προστασίαν εἰς τοὺς χρήζοντας αὐτῆς· ἀλλὰ καὶ περὶ τῶν ποιμένων τῆς λογικῆς αὐτοῦ μάνδρας προνοῶν οὐδέποτε ἐξέλεγε τινα εἰς ἱερατικὸν ὑπόργημα ἄνευ προηγουμένης διαγνώσεως τῶν προσόντων αὐτοῦ. Ἴδου τὰ ἀξιόμιμητα ἐκ τοῦ βίου τοῦ ἱεροῦ Ἀρσενίου· ἴδου ἐκεῖνα πρὸς ἃ πρέπει νὰ ἀφομοιώσωσι τὰς ἐνεργείας των οἱ τὴν ποιμαντορίαν τῆς Ἐκκλησίας διαπιστευθέντες, ὡς ἐν ἀρχῇ τῆς πραγματείας ἡμῶν ἐλέγομεν. Τοιοῦτοι δὲ ποιμένες, ὧν ὁ βίος καὶ ἡ πολιτεία πρέπει νὰ χρησιμεύωσιν ὡς ὑπογραμμὸς εἰς τοὺς νῦν τῆς Ἀνατολικῆς Ὀρθοδόξου Ἐκκλησίας ποιμενάρχας, οὐδέποτε ἐξέλιπον, πιστεύομεν δὲ ὅτι οὔτε θέλουσιν ἐκλείψῃ ἀπὸ τῆς Ἐκκλησίας, πεποιθότες εἰς τὴν διαβεβαίωσιν τῆς ἀψευδοῦς ῥήσεως, «οὐκ ἐκλείψουσι τῷ Χριστῷ στρατιῶται, πιστὸς γὰρ ὁ ἐπαγγελιάμενος.»

ΠΑΡΟΡΑΜ. ΔΙΟΥΘΩΣΕΙΣ.

Ἐν σελ.	14,	ἐν σημ.	(2) ἀντὶ	494	γρ.	474.
»	20,	γραμ.	8	» 26 ἔτη	»	36
»	»	»	8	» 1659	»	1669
»	»	»	20	» nt	»	in
Ἐν σελ.	21	»	6	» pronus,	ὡς ἔχει ἡ ἐπιγραφὴ,	ὁ Μαρμαρᾶς διὰ τὸ μέτρον τοῦ στ. συμπληροῖ hic pronus.
Ἐν σελ.	23	ἀντὶ	MDCLIX.	γρ.	MDCLXIX.	
»	»	»	Sectodecimo	γρ.	Sextodecimo	